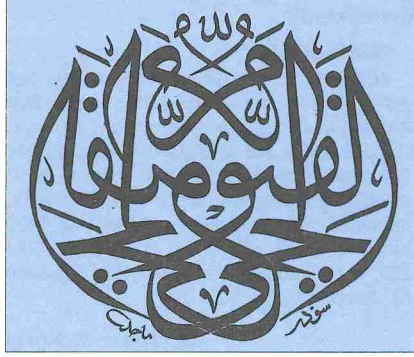

AYR

(bk. AİR).

AYRAL, Macit

(1891-1961)

XX. yüzyılın
sülüs ve celi-sülüste önde gelen
Türk hattatlarından.Macit Ayral'ın celi-sülüs "Kelime-i Tevhid"
ve celi-sülüs müsennâ "el-Hayyü'l-Kayyüm" levhası
(Mustafa Düzgünman koleksiyonu)

11 Nisan 1891'de İstanbul Beylerbeyi'nde doğdu. Şehremâneti Zibhiye İdaresi (Mezbaha) Müdürü Zühdü Bey'in oğludur. İlk tahsilini Beylerbeyi Hamidiye Mektebi'nde tamamladı. Üsküdar İdâdisi'nin son sınıfında iken sağlık sebebiyle tahsilini yarıda bıraktı. Daha ilk mektep sıralarında hat hocası Ali Efendi'den sülüs ve nesih yazılarını öğrenmeye başladı. Daha sonra Enderun Mektebi hat hocası Ahmed Râkım Efendi'ye devam etti. Babasının da teşvikiyle girdiği Medresetü'l-hattâtin'de yazı tahsilini tamamladı. Burada Hulûsi Efendi'den (Yazgan) ta'lik icâzeti aldı (1923). Ayrıca Sâmi Efendi'nin talebesi olan Tuğrakeş İsmail Hakkı Altunbezer'den sülüs-celisini ilerletti. Ali Efendi'nin hocası olan Şefik Bey'e ait kıta ve murakka'lardan da önemli ölçüde faydalandı. Macit Ayral ta'lik ve nesih'ten ziyade sülüs ve celi-sülüs ile meşgul olmuştur. Sülüste Şefik Bey'in tavrını benimsemiş ve o üslûpta eser vermiştir. Celi-sülüste ise Sâmi Efendi yolunda yazmıştır.

1908 yılında Evkaf Nezâreti Kalemî'nde başladığı memurluk hayatına daha sonra polis müdüriyeti sicil mümeyyizi olarak devam etti. 1923'te bu görevinden ayrılarak Bâbüali caddesinde açtığı yazıhanede serbest hattatlık yapmaya başladı. Burası zamanla devrin tanınmış hattatlarının buluşup sohbet ettikleri önemli bir sanat mahfili haline gelmiş-

tir. Harf inkılâbını takip eden yıllarda Ankara'ya yerleşti ve emekli oluncaya kadar Vilâyet Meclis-i Umûmî başkâtipliği görevini yürüttü. 1955'te tekrar İstanbul'a döndü. Kısa bir süre sonra, Bağdat Güzel Sanatlar Akademisi'nde hüs-nihat dersleri vermek üzere Irak'a davet edildi. Burada dört yıl kaldıktan sonra 1959 Temmuzunda Türkiye'ye döndü.

Emsali arasında nezaketi, kibarlığı ve şık giyimi ile tanınan Macit Ayral, bundan sonraki yıllarını yazı yazmak ve eski eserleri incelemekle geçirdi. 19 Mart 1961'de İstanbul'da vefat etti, mezarı Karacaahmet'tedir.

Macit Ayral yazı tarifiinde ve meşk* yazmada, özellikle imzasız ve tarihsiz yazıların hattatını ve devrini tesbitte fevkalâde ustaydı. Yarım asra yaklaşan sanat hayatı boyunca yazılarında Mâcid

imzası yanında Hüseyin Mâcid, Abdül-mâcid, Mâcid b. Zühdî imzalarını da kullanmıştır.

Özel koleksiyonlara girmiş pek çok eseri yanında İstanbul'da Şişli, Levent, Şile, Bebek, Yeşilköy, Muratpaşa, Beyoğlu Kamerhatun, Seyyid Ahmed camileriyle Arap Camii'nde celi yazıları vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 179-182; Uğur Derman, "Vefâtının Yirminci Yıldönümünde Mâcid Ayral", *Sandoz Bülteni*, sy. 2, İstanbul 1981, s. 7-12.

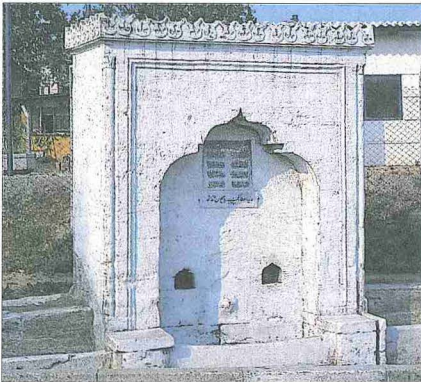
M. HÜSREV SUBAŞI

AYRILIK ÇEŞMESİ

İstanbul Kadıköy'de
eski Bağdat sefer ve kervan yolunun
başlangıcı olan menzil yeri ve
çeşmesi.

Üsküdar'dan başlayarak Anadolu içlerine doğru uzanan ana yol üzerinde eski Haydarpaşa çayırı kenarında yer almaktadır. Sefer çıkanların buradan uğurlanması ve uğurlayıcıların da buradan ayrılmaları sebebiyle çeşmeye Ayrılık Çeşmesi denmiştir. Büyük Karacaahmet Mezarlığı'nın İbrâhim Ağa Camii civarındaki ucunda bulunan Ayrılık Çeşmesi ilk olarak Receb 1011'de (Aralık 1602) idam edilen kapı ağası Gazanfer Ağa tarafından yaptırılmış, 1154'te (1741) kapı ağası Ahmed Ağa tarafından ihya edilmiştir. Üzerindeki ikinci kitâbeden öğrenildiğine göre, 1340'ta (1921-22) Sultan V. Mehmed Reşad'ın büyük oğlu Mehmed Ziyâeddin Efendi'nin veremden ölen kızı Dürriye Sultan'ın ruhu için bir daha tamir edilmiştir.

Tarihî değeri çok büyük olan bu çeşme köfeki taşından itinalı bir işçilikle yapılmış, saçağı yine taştan yontulmuş bir dizi tomurcukla süslenmiştir. Değişik bir biçimde yapılmış olan kemeri sebebiyle çeşme benzerleri arasında sanat değerine sahip bir eser hüviyeti kazanmıştır. Çeşmenin biraz ilerisinde Taşköprü caddesi ile Sarayardı sokağı arasındaki adanın ucunda bir namazgâh bulunmaktaydı. Biraz daha ileride ise yukarı doğru uzanan bir mezarlık yer almaktadır. 1957'de namazgâhın set duvarı ile mermer bir kuyu bileziği belirli olmakla beraber mihrap taşı kaybolmuş ve yeri de gecekondu tarafından işgal edilmiştir. Bugün ise namazgâh tamamen kaybolmakla birlikte çeşme tamir edilmiş olarak ayakta durmaktadır.

Ayrılık
Çeşmesi ve
çeşmenin
1154 (1741) ve
1340 (1921-22)
tarihlerine ait
tamir
kitâbeleri -
Kadıköy /
İstanbul

BİBLİYOGRAFYA :

Tanişik, *İstanbul Çeşmeleri*, II, 346, nr. 272/66; Semavi Eyice, "İstanbul-Şam-Bağdad Yolu Üzerindeki Mimarî Eserler I: Üsküdar-Bostancıbaşı Derbendi Güzergâhı", *TD*, IX/13 (1958), s. 90-92; M. Kemal Özergin, "Üsküdar-Bostancıbaşı Derbendi Güzergâhı Mimarî Eserlerinin Kitabeleri", *a.e.*, s. 121-123; R. Ekrem Koçu, "Ayrılık Çeşmesi", *İst.A*, III, 1631-1632.

SEMAVİ EYİCE

AYRILIK ÇEŞMESİ MEZARLIĞI

İstanbul Kadıköy'de
bir mezarlık.

Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı, Kadıköy'de Rasimpaşa mahallesindedir. Kadıköy'den Acıbadem'e giden yoldan başlamakta ve tren hattına paralel olarak Ayrılık Çeşmesi ve Namazgâhı yanında İbrahimağa ve Koşuyolu dönemecinde sona ermektedir. Bu şekilde adını da alt başındaki çeşme ve namazgâhtan almaktadır. Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı, 1934'te basılan *İstanbul Rehberi*'ndeki haritaya göre (pafta: 29), Ayrılık Çeşmesi sokağı ile Taşköprü caddesi ve bu cadde ile Hasanpaşa mezarlık sokağı arasında bulunan iki ayrı yapı adasında iki parça halinde uzanıyordu. Bu mezarlığın gerçek durumu ve yayıldığı saha, 1334 (1918) yılında İstanbul Şehremâneti tarafından hazırlanan 1:5000'lik haritaların Kadıköy paftasında görülebilir. Pervititch'in sigorta planlarında da aynı kabristanın daha sonraki durumu işaretlenmiştir.

Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı, Üsküdar'dan başlayarak Kadıköy üzerinden Kızıltoprak'a kadar uzanan Büyük Karacaahmet Mezarlığı'nın bir bakıma son önemli ucudur. Anadolu yakasının bu çok geniş sahaya yayılan mezarlığı, İbrahimağa deresine inen yamaçta bir bölüme sahip olduktan sonra ayrı adlar alarak arada boşluklar ile tarihî Bağdat yolu boyunca devam eder. Önce İbrahimağa, daha aşağıda Saraçlar Çeşmesi mezarlıkları bu uçta sıralanırlar. Bağdat yolunun önemli menzil yerlerinden biri olan Ayrılık Çeşmesi ve Namazgâhı'ndan itibaren de hafif bir yokuş şeklinde yükselen arazide, Bağdat yolunun iki yanında Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı uzanıyordu. Eski adı ile Hünkâr İmamı semtine giden Acıbadem yolunu atladıktan sonra ise tekrar aşağıya inen yamaçta Söğütlüçeşme, daha ileride Mahmudbaba mezarlıkları bulunuyor, Yoğurtçu deresinden sonra da

yine küçük bir mezarlık yer alıyordu. Son otuz kırk yıl içinde hiçbir iz kalmamacasına yok edilen bu kabristanlardan İbrahimağa Mezarlığı'nın büyük parçası ile Saraçlar Çeşmesi, Söğütlüçeşme ve Yoğurtçu deresi Taşköprü mezarlıkları artık kalmadığı gibi Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'nın da yalnız bir parçası müstakil bir mezarlık halinde iskân bölgesinin içinde bulunmaktadır.

Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'nın Haydarpaşa demiryolu yapıldıktan sonra korunması için etrafı duvarla çevrilmişti. Ancak bilhassa 1960'lardan itibaren bu mezarlığın içine yerleşen gecekonducular hızla ağaçları ve mezar taşlarını tahrip etmeye başlamışlar ve neticede Acıbadem caddesinden inerken sağ tarafta kalan bölüm on yıl içinde tamamen yok olmuş, yalnız bir aralıktaki nasılsa kalabilen son üç dört mezar taşı da 1980'e doğru kaybolmuştur. Bugün Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'nın bu parçasından hiçbir iz veya kalıntı yoktur. Sadece gecekonducular arasında duran bir iki servi ağacı evvelce burada mezarlık bulunduğunun son işaretleridir. Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'nın tren yolu tarafındaki diğer parçası da aynı duruma girmekte, hatta içine gecekonducular yapılmakta iken Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu'nun 1970-1975 yıllarında müdahalesiyle bir dereceye kadar kurtarılmıştı. Kurum buradaki gecekonducuları yıktırması, toprağı kazarak birçok gömülmüş veya kırık şahideyi bulmuş, bunlardan dikilebilenleri yeniden diktirtmiş ve mezarlığın cadde sınırı boyunca da demir parmaklık taktırtmıştı. Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı ile tren yolu arasında kalan yapı adasındaki parsel sahipleri bu düzenlemeden pek hoşnut olmamışlar ve yersiz ihbarlarla çalışmaları engellemeye gayret etmişlerdir. Günümüzde bu mezarlık parçası yine sahipsiz olduğundan tahribe uğramaktadır.

Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'nda Acıbadem caddesi başında, etrafı tuğladan

duvarla çevrili bir sofadan başka pek çok tarihî şahsiyetin adlarını veren mezar taşları bulunmaktadır. Bunlardan bazıları Mehmed Râif Bey tarafından yayımlanan kitapta yer almıştır.

Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'ndaki Kabirler: Ayrılık Çeşmesi Mezarlığı'nda genellikle saraya mensup kişilerin kabirleri bulunmaktadır. Bugün pek az bir parçası kalan mezarlıkta mevcut mezar taşları da yarı yarıya gömülmüş, bir kısmı parçalanmış, büyük bir kısmı da otlar ve dikenler arasında kaybolmuş durumdadır. Bunlardan tesbit edilebilen bazıların sahiplerinin unvan ve meslekleriyle vefat tarihleri aşağıda belirtilmiştir: Darphâne-i Âmire kâtiplerinden Dâvud İsmâil Efendi (1192/1778), Halep kadısı Kethüdâzâde Mustafa Sâdık Efendi (1197/1783), Çuhadâr-ı Hazret-i Şehriyârî Ahmed Ağa (1211/1796-97), Tarpazarcıklı Bostanzâde Elhâc Mehmed Ağa (1220/1805-1806), Sakabaşı Mehmed Ağa (1232/1816-17), Enderun ağalarından Ali Ağa (1233/1817-18), Sarây-ı Atık açıcıbaşılarından Ebûbekir Ağa (1234/1818-19), Hâcegân-ı Dergâh-ı Hümayun'dan Esad Efendi (1234/1818-19), Haseki ağası Mustafa Ağa (1237/1821-22), Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümayun'dan defterdâr-ı şıkk-ı evvel mektupçusu Seyyid Hâfız Halil Efendi (1239/1823-24), Sultanahmed kâtibi Elhâc İbrâhim Bey (1240/1824-25), Dergâh-ı Muallâ kapıcıbaşılarından Hacı İbrâhim Ağa (1244/1828-29), hanımı ve câriyesi Ayşe Hanım, Vâlide Sultan Kethüdâsı Yûsuf Ağa'nın etbâından sâbık Sikke Nâzırı Mehmed Ağa (1250/1834-35), Maliye Hazîne-i Celîlesi muhasebecisi Emin Bey (1250/1834-35), Maliye Nezâret-i Celîlesi Âmedî Kalemi mukabelecisi Ahmed Cemil Bey (1250/1834-35), Bursa Kadısı Yazıcı Mehmed Efendizâde İbrâhim Efendi (1252/1836-37), Tarîk-i Aliyye-i Nakşibendiyye'den Şeyh Mehmed Can Efendi (1259/1843), ulemâdan Seyyid Ahmed Efendi (1281/1864-65), Ruûs-ı Hümayun kesedarı Şâ-

Ayrılık
Çeşmesi
Mezarlığı
ve bir
bahriyeliye ait
mezar taşı -
Kadıköy /
İstanbul

